

как делу, стоящему труда и как *делу общему* для всего человечества. [3, с. 235. Курсив мой. — А. И.]. Кстати, не это ли письмо Толстого Ивакину подсказало название для книги, обобщающей идеи Н. Фёдорова, изданной после его смерти его учениками в поселке-крепости Верном (ныне это — славный своими философами город Алматы)?

Н. Фёдоров считал, однако, что Лев Толстой так и не преодолел своего стремления убедить себя, что смерть — «хорошая вещь», разделяя тем самым вековые заблуждения «интеллигентной Европы», тогда как на самом деле, по глубокому убеждению Н. Фёдорова, «смерть и сознание — два непримиримых врага, ибо смерть есть слепота» [4, с. 639]. Она есть, как выражался Фёдоров, высшая мера наказания [4, с. 79] за то, что мы еще очень недалеко ушли от животных, то есть она дана нам за грехи наши, ибо мы не есть еще подлинные люди, которым смерть будет не нужна. «...Воскрешение ... есть полное торжество нравственного закона над физической необходимостью» [4, с. 198].

Я, автор данной статьи, считаю, что жизнь и философские идеи этих, таких разных и в то же время столь схожих в преданности своим интеллектуальным и практическим исканиям, выдающихся людей сыграли огромную роль во внедрении в сознание человечества того, что одно из фундаментальных естественных прав человека — *право на жизнь* имеет под собой более глубокое основание — *право на бессмертие*.

Список использованных источников

1. Толстой Л. Н. Исповедь // Собр. соч.: в 22 т. – Т. 16. – М., 1983.
2. Толстой Л. Н. Письма // Собр. соч.: в 22 т. – Т. 18. – М., 1984.
3. Толстой Л. Н. Письма // Собр. соч.: в 22 т. – Т. 19. – М., 1984.
4. Фёдоров Н. Ф. Философия Общего Дела. – М., 1982.

КАПУСТИНА Н. Б.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри філософії, кандидат юридичних наук, доцент

ЭТИКО-ПОЛІТИЧНІ ПОГЛЯДИ СОКРАТА

Значення Сократа для всієї європейської думки Ортега-і-Гассет висловив так: «Одного разу на афінській площі Сократ відкрив розум...» [3, с. 26]. Це стало відправною точкою антропоцентричного сприйняття світу сучасною людиною. І не даремно дотепер ми згадуємо крилате вираження яке використовував Сократ «Пізнай самого себе».

Відійшовши від натурфілософських уподобань своїх попередників Сократ у центр уваги ставить етико-політичну проблематику. Проблема

людини органічно вплетена в основи світогляду видатного античного мислителя. Адже саме з його іменем пов'язують поворот до людини у давньогрецькій філософії. Сократ вперше зробив людину центральною проблемою філософського дискурсу у всій її багатогранності. Філософія Сократа має помітно виражений практичний характер. Її серцевину складають роздуми про сенс людського буття, потреби та інтереси людини, норми та способи її поведінки в межах власного соціального оточення. Тому провідними в філософії Сократа стають відповідно проблеми моралі, етики, політики, держави і права.

Головним завданням свого життя він вважав навчити людей мислити. Спілкуючись з людьми, Сократ прагнув змусити їх міркувати про їх дії і життєві ситуації, про основні принципи і погляди, які визначають їх вчинки і слова. Метою Сократа було, щоб в ході розмови його співрозмовник сам усвідомив про що йде мова а не сприймав те про що він говорить як істину без належного розуміння. Основний зміст етичних роздумів Сократа стосується проблем моралі: що таке добро і зло, справедливість і несправедливість.

Принципи сократівської етики полягають у наступному:

- чеснота і знання утворюють єдність
- людина знає, що таке справедливість поступає справедливо
- знаючи, що таке справедливість і дотримуючись справедливості людина щаслива.

На підставі цього він вважав, що джерелом моральної досконалості є знання. Хоч Сократу все ж не вдалося дати остаточну відповідь на онтологічне питання про природу моралі, але він сприяв постановці питання моральності на гносеологічному фундаменті.

Якщо в етичній сфері своєї філософії Сократ стверджує, що чеснота — це знання, то у політичній сфері наслідком подібного висновку стає необхідність доручити державне управління та законодавчу діяльність лише тим, хто цим знанням володіє. Такому імперативу освіченого правління філософ протиставляє не тільки спадкові форми передачі влади (знання не може забезпечуватися походженням), але й демократію (випадковість жеребкування його тим більше не забезпечує).

Принцип законності стає однією з найголовніших підстав для класифікації Сократом різних форм державного устрою та управління. Розрізняючи царство і тиранію, він стверджує: якщо влада оснований «на волі народу і на державних законах», то це — царство, але якщо влада проти волі народу і оснований не на законах, а лише на свавіллі правителя, то це — тиранія. Сам Сократ негативно відносився до тиранії як режиму беззаконня, свавілля і насильства. Підкреслюючи недовговічність тиранії, він відмічав, що тиран, що знищує негодних йому корисних громадян, неодмінно буде незабаром покараний і сам. Форми правління він поділяє на аристократію — якщо воно здійснюється особами, що виконують закони; плутократію — якщо воно

здійснюється найбагатшими; та демократію — якщо воно здійснюється усіма [2, с. 236].

Хоча влада у тлумаченні Сократа має чітко виражений патерналістський характер (Батьківщина і закони повинні бути дорожчими за батька й матір, саме вони є для громадян найвищими батьками, вихователями та повелителями), для подальшого становлення європейської політико-правової думки значимішим було те, що він чи не вперше сформулював власний варіант концепції договірних відносин між державою та її членами (громадянами). Причому договірний характер цих відносин мал, на його переконання, гарантуватися можливістю їх добровільного припинення: будь-який афінянин після досягнення повноліття повинен мати право вільно покинути разом зі своїм майном Афіни та податися у будь-яку іншу державу чи колонію. Проте, якщо він все ж таки залишався, то тим самим добровільно приймав громадянство, а значить, погоджувався підкорятися всім законам та розпорядженням держави і її органів, навіть якщо самі ці закони й розпорядження недосконалі [2, с. 237].

Етико-політичні погляди Сократа є складовою частиною усієї його моральної філософії, у рамках якої етичне і політичне знаходиться в тісному зв'язку. Раціоналістичне та логічно-понятійне осмислення об'єктивного природи моралі, права та заснованої на їх засадах чесноти приводить Сократа до висновку, що чеснота в цілому, як і політична чеснота зокрема, є знанням. Моральна чеснота, за Сократом, та різні її прояви — такі як благочестя, мудрість, розсудливість, мужність, справедливість та ін. — також представляють собою знання, котре й забезпечує вибір блага і відхилення зла [4, с. 60–61]. Тому не буде перебільшенням стверджувати, що у Сократа «пізнання є необхідною умовою доброго вчинка» [1, с. 285].

Список використаних джерел

1. Волинка Г. І. Філософія Стародавності і середньовіччя в освітньому контексті: навч. посібник / Г. І. Волинка – К.: Вища освіта, 2005. – 544 с.
2. История политических и правовых учений. Древний мир. – М.: Наука, 1985. – 349 с.
3. Ортега-и-Гассет Х. Что такое философия? Лекция V / Х. Ортега-и-Гассет // Что такое философия? – М., 1991. – С. 95–108.
4. Фролов Э. Д. Огни Диоскуров: Античные теории переустройства общества и государства / Э. Д. Фролов. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1984. – 192 с.